

**BRTÁŇOVÁ, Erika – SOUKUP, Daniel
(eds.): Z KÁZŇOVEJ PRÓZY I.
Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied, 2019. 288 s.
Michaela Soleiman pour Hashemi**

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2020.67.5.7>

Studium barokní homiletiky vykazuje poměrně dlouhodobou badatelskou tradici. V této souvislosti se v českém prostředí oprávněně uvádí, pomineme-li materiálově přínosnou pozitivisticky pojednanou (a už nedostatečně citovanou) knihu Hynka Hrubého *České postily* (1901), nejprve iniciační práce olomouckého profesora theologie Josefa Vašici (*České literární baroko*, 1938), a poté práce „solitérů“, kterými byl primárně Milan Kopecký, brněnský literární historik a profesor Masarykovy univerzity (z hlediska výzkumu barokního kazatelství je nejdůležitější jeho stať ve sborníku *O barokní kultuře* z roku 1968). Kopecký byl autorem desítky homiletických příspěvků, z knižních publikací jmenujme alespoň knihu *Starší slezští kazatelé* (1975).

Počínaje devadesátými léty 20. století přichází v oblasti výzkumu baroka boom, v rámci barokní homiletiky zvyrazňujeme alespoň zásadní (a nejvíc citované) inspirativní publikace Miloše Sládky, a dále knihy vztahující se k nepomocenské homiletice. Teoretickou početnou reflexi nacházíme v českém prostředí kromě syntetizujících textů Sládkových zejména ve studiích „brněnské homiletické školy“, ve slovenském prostředí představují vrchol dlouhodobého soustavného badatelského zájmu publikace Eriky Brtáňové. Přelom 20. a 21. století přináší do česko-slovenského bádání nová jmé-

na odborníků působících v českém prostředí navíc zvláště na univerzitách v Ostravě a v Olomouci, zatímco na Slovensku už ve všech univerzitních městech.

Jako dosud poslední relevantní příspěvek k tematice se ukazuje kolektivní monografie nazvaná *Z dějin kázňové prózy I.* Uvedená rozsáhlá knižní publikace o 288 stranách je citována jako výsledek badatelské spolupráce dvou partnerských pracovišť, konkrétně bratislavského Ústavu slovenskej literatúry SAV a pražského Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Tento knižní výstup vznikl prací zkušených editorů a současně autorů excelentních studií publikace Eriky Brtáňové a Daniela Soukupa. Recenzovaná kniha obsahuje skutečně badatelsky nové, navíc tematicky a metodologicky rozmanité výstupy čtrnácti badatelů, a to jak téměř začínajících, tak ve své tematice již renomovaných, působících na různých slovenských a českých akademických i univerzitních pracovištích.

Studie jsou řazeny v zásadě dle chronologicko-tematického principu. V první z nich nacházíme jedinou mediévistickou stať (o dvaceti jedné straně), jejíž autor **Martin Braxatoris** (SAV) sleduje vliv byzantské rétoriky na texty staroslověnského písemnictví. V této souvislosti se badatelé podařilo ilustrovat kontinuitu helénské tradice a výchovy tradovaných prostřednictvím učení církevních otců reflek-

tovaných dále i prostřednictvím cyrilsko-metodějské tradice. Ocenění si kromě uvedeného kontextu zaslouhuje dobře zdůvodněný vlastní termín „generalizačný transfer“ (jako přenos důsledků prvotního hříchu dle biblického kánonu vztahující se k celému lidstvu a jeho vývoji).

V monografii dále následuje odborně precizní studie (o devatenácti stranách) **Evy Frimmové** (SAV) s tematikou politické řeči (oratio) humanistického básníka a diplomata Richarda Bartoliniho (zřejmě 1470 – 1539). Tato řeč souvisela s jednáním vídeňského kongresu v roce 1515, který se především zabýval nástupnictvím v českých a uherských zemích. Studie je podnětná jak svým dosud opomíjeným v kontextu homiletiky tématem, tak komplexností svého přínosu k žánrovému, autorskému i spoluautorskému kontextu, ke zkoumání poetiky, historické recepce a funkce citovaného oratia. Tematicke knihy zaměřené na homiletiku (*Z dějin kázňovej prózy*) citovaný text zdánlivě přesně neodpovídá, přitom názorně ukazuje na „hybridnost“ (řečeno terminologií Jana Malury) světského kazatelství, resp. na jeho málo zkoumané typy. Text Bartoliniho oratia je navíc podnětně zkoumán v kontextu vícežánrového díla *Odeporicon*, do něhož řeč byla zařazena. Badatelka, která uvedené latinské dílo zpřístupnila (2014), přitom sama vysvětluje rozdíl mezi místem proslovení (kostel), autorem (duchovní osoba) a charakterem jeho textu (především politické řeči).

V pořadí třetí studie (o třinácti stranách) nazvaná *Reformačné rétorické umenie Leonarda Stöckela* vznikla prací **Márie Šibalové** (LF UK Bratislava). Autorka toto téma na příkladu kázání k evangeliu Kristova narození podrobně ilustruje a dokládá, že L. Stöckel (1510 – 1560), humanista a rektor městské školy v Bardějově, byl při psaní svých latinských kázání (fiktivně dialogických a nemetaforických) ovlivněn jak myšlenkami Martina Luthera a Filipa Melancthona, tak rétorickými postupy zvláště druhé zmíněné autority, a takovým způsobem současně i navazoval na antickou tradici. V uvedeném kontextu by se pro další bádání nabízela jako vhodná komparace z českého prostředí

typologická vazba na osobnost Jana Blahoslava (včetně jeho díla *Musica*: autorka se zmiňuje o téměř stejnojmenném díle Stöckelově).

Ve čtvrté stati (o sedmnácti stranách) recenzované knihy **Aneta Kancířová** (dříve Kubalová; AV ČR a FF UP Olomouc) důkladně pojednává o třech sbírkách kázání Matyáše Hoého von Hoënegg (1580 – 1645), drážďanského vrchního dvorního kazatele, souvisejícími se stým výročím oslav tradovaného oficiálního vzniku reformace (1617). Příspěvek je metodologicky důležitý nejen svou implementací německých badatelských výsledků, ale i jako historicky i uměnovědně fundovaná sonda do aktualizací konkrétních textů luterské homiletiky jako propagace politické strategie saského kurfiřta Jana Jiřího I.

Lokalizace do Drážďan je tematickým pojátkem ke studii (o třinácti stranách; v pořadí deváté) **Ivety Coufalové** (FF UP Olomouc), která ilustruje pozoruhodné funerální texty související s vraždou duchovního, a to z pozic luterských autorů. Materiál je pečlivě deskribován i s využitím výborné znalosti německé historiografie. V celku se ale nejspíš ztrácí podstatný komparativní fakt: zatímco v katolické kultuře na straně jedné, a v protestantské i lidové reflexi na straně druhé je zpravidla zobrazena dichotomie tématu Husa a Luthera oproti tématu Nepomuka poměrně ostře a jednoznačně, v pojednaných funerálních německých textech luterského prostředí je uvedená dichotomie ve vztahu k Nepomukovi značně ztlumena.

Se základním tématem funerálních kázání souzní další studie (o patnácti stranách), v níž profiluje **Radmila Prchal Pavlíčková** (FF UP Olomouc) téma trenčínských pohřebních kázání, a to především ze třicátých let 17. století, jejichž autory, tiskaři či objednateli byli čeští exulanti. Studie je výborně poučenou sociologicko-historickou sondou o tematizaci a konfesijní reprezentaci asi dvaceti textů, a to i v jejich diferenciaci. Takovým způsobem studie představuje nový přínos k tématu exilu a Trenčína jako významného exulantského střediska. Jakkoli má toto téma za sebou poměrně dlouhou badatelskou tradici (pravděpodobně

498 skutečně zahájenou už statí Josefa Jirečka ze sedmdesátých let 18. století, inovovanou nárůstem domácího slovenského i českého bádání, v němž ve vztahu k německému prostředí sehra-la vynikající roli Eva Kowalská), již autorka příkladně cituje, je nepochybné, že do ní výrazně přispívá, a novou badatelskou linii ve značné míře už též iniciovala, a to nejen svými dvěma knižními výstupy (2008, 2017).

Následuje stať (o jedenácti stranách) předního znalce raněnovověké homiletiky a barokní kultury **Miloše Sládka** (Památník národního písemnictví a UK Praha), která je v návaznosti na jeho knihu (2017) nejprve komplexním pojednáním o tzv. nedělní homiletice. V úsilí o komplexnost spočívají jak klady, tak jistá úskalí textu. U badatele Sládkova formátu a typu je pochopitelné, že se některé jeho pasáže opakují a že zvolil studii s odkazy jen na primární prameny. Nabízelo by se ale minimálně v pasáži o rétorických příručkách odlišit vlastní přínos od již dlouhodobě známých a opakujících se tezí (ze sborníku již z roku 1968), a tak by lépe vynikl badatelův vlastní přínos. Jako inovativní vnímáme zejména úhel pohledu do sond celkem 19 nedělních postil, jimiž badatel názorně demonstroval, jakým způsobem se tradiční perikopní přístup reflektuje v tématech tzv. nedělní homiletiky, a přitom jejich nejčastější témata sumarizoval.

Minuciózním a hlubokým vhladem do tematiky je následující studie (o dvaceti jedné straně), a to spolueditora sborníku **Daniela Soukupa** (AV ČR Praha a FF UP Olomouc), nazvaná *Deň obrezania Pána kazatela Štěpána Františka Náchodského (1676 - 1721)*, na jejímž textu je patrný badatelův dlouhodobý poučený badatelský zájem o judaismus. Svoje téma reflektuje v jeho vývojovém kontextu (počínaje umělecky výrazným alegorickým textem Koldy z Koldic), a poté v autorském výběru i nadále v inovativním porozumění vztahů mezi katolickým a židovským písemnictvím. Přitom profiluje téma cyriaků (tzv. regionální kult) a zpřesňuje přetrvávající hodnocení Náchodského postily jako protizidovské, které bylo (jak dodávám) zvýrazněné v textu Hynka Hrubé-

ho (jakkoli badatel pracuje v celkově poctivé etice citace s hodnocením Vlčkovým, jímž byl Hrubý ovlivněn). Drobnou připomínku formuluji pouze k závěrečnému shrnutí, v němž už nepokládám, navíc při Soukupově vysoké stylizační kultivovanosti, za potřebné opakovat citace sekundární literatury.

Přínosem studie (o devatenácti stranách) **Jany Maroszové** (VŠ ekonomická Praha) je v intencích jejího výzkumu pojednání o německy psané homiletice, jmenovitě o odkazu moravského dominikána Cyrila Rigy (1689 - 1758) především v reflexi sociálně-kritických témat jeho děl, inovativně sledované v kontextu několika dalších německo-jazyčných kázání. Sociálně-kritická tematika se přitom opakovala, jak autorka náležitě uvádí, i v česky psaných srovnatelných textech; navíc je typická pro celý vývoj kazatelství. Za doplnění stojí, že si větší pozornost zasluhuje Rigovo cyrilometodějské kázání (autorka je obecně zmiňuje) proslovené ve vídeňském chrámu sv. Michala (kde analogická kazatelská tradice trvala 75 let!). Autoři moravského původu v takových německých cyrilometodějských textech zpravidla zdůrazňovali identitu Moravanů v rámci konceptu tzv. barokního slavismu. Uvedeným kázáním, v nichž sociálně-kritické prvky pochopitelně nechybějí, byla v tématu cyrilometodějství věnována již opakovaná badatelská pozornost (srov. např. studie v publikacích *Slovesné baroko ve středoevropském prostoru*, 2010; naposledy *The Cyril and Methodius Mission and Europe*, 2015; v nichž byl taktéž vysvětlen i problém tzv. Welzigových seznamů).

Ve studii (o osmi stranách; z hlediska řazení desáté) profiluje téma pohřebních kázání rozšířené o tzv. příležitostnou řeč ve vztahu k materiálu zvláště objevně **Erika Juríkové** (FF TU Trnava), a to s lokalizací do trnavského kulturního centra a období 18. století. V dané souvislosti pokládám za podstatné zkoumání vazby textů na příručku *Ratio studiorum* (1599; analogicky výzkumu N. Sipekiové) a zvláště ilustrování vysoké úrovně barokní latiny ve zkoumaných textech, především Ladislava Despotoviče, Žigmunda Ordódyho a Imricha Eszterházyho.

Návaznosť k práve uvedenej predchozí tematice vykazujú štúdie (o trinácti stranách; v poradí až predposlední), a to **Olgy Vanekové** (SAV). Autorka sa v ní zabýva latinsky psanou pohrební rečí z roku 1840 Daniela Michnaie na smrť jeho učiteľa (asi o dve generácie staršího) Jana Grose, jehož osobnosť je známa i z rámce slovensko-srbských kultúrnych vzťahů (jak autorka uvádí, Gros byl v letech 1791 až 1797 ředitelem prvního srbského pravoslavného gymnázia) a o uvedené pohrební reči pojednává v kontextu vývoje antické rétoriky. Michnai (původně vychovatel v Grosově rodině) na rozdíl od jiných více obecně zaměřených pohrebních rečí (žánru epicédia se studenti ve vyšších školách aktivně učili) téma konkretizoval vzpomínkami na svého učitele, přičemž motivicky využil i jeho vlastního životopisu. Též ve srovnání obou textů (Michnaiovy pohrební reči a Grosova vlastního životopisu) spočívá badatelčin nový přínos. Pozornosti si dále zaslouží např. její poukazy na životnost ideálu humanistického učenice v konkretizaci propojení teorie s praxí, jak v Michnaiově pohrební reči ve vztahu k osobnosti Jana Grose vysledovala.

V porozumení umělecké hodnotě homiletických textů inovativně napomáhá jediná lingvisticky zaměřená studie (o sedmnácti stranách; z hlediska řazení v monografii jedenáctá). **Gabriela Mihalková** (FF PU Prešov) se v ní důkladně zabývá tématem deixe, konkrétně na textech kázání osvícence a katolického kněze Jozefa Ignáce Bajzy (1755 – 1836). Zvláště uvedená studie je metodologicky využitelná pro budoucí deskripce homiletických textů (ať už pojatých z pozic intertextuality či strukturalismu, pro daný subžánr se nabízejících), při nichž si badatelé často nevědí rady s otázkou stylových rovin (pásma autora, vypravěče, postav, potažmo z takových pozic složitosti tzv. fiktivních dialogů).

Následuje studie (o jedenácti stranách) **Angely Škovierové** (Univerzitná knižnica Bratislava), ve které názorně, a to v kazatelském kontextu 19. století, sleduje, jak se homiletická tvorba spolupodílela na formování slovenské národní identity skrze vytváření cy-

rilometodějského kultu (v opozici k uherskému kultu sv. Štěpána) a pěstování kultu Panny Marie Sedmibolestné (oproti Panně Marii jako velké Paní Uhrů). Zvláště (již v této recenzi zmiňovaná) cyrilometodějská tematika je součástí širšího konceptu tzv. barokního slavismu reflektujícího se napříč (jakkoli polysynkretickými) žánry. Vztah k uvedenému konceptu vykazuje už dostatečně dlouhou badatelskou historií (synteticky je ve slovenském prostředí pojednána např. v pracích Jozefa Minárika), který by se do textu poznámkového aparátu nabízelo alespoň shrnutím doplnit.

V závěrečné studii (o dvaceti stranách) podává **Erika Brtáňová** (SAV a FF TU Trnava) komplexní a koncizní obraz kazatelské činnosti významného obrozence Jána Kollára (1793 – 1852). Badatelsky to byl velmi nesnadný úkol, protože nejen o Kollárově osobnosti, ale i o jeho kázáních existuje už od 19. století dostatečně početná literatura. Badatelka její položky úctyhodně deskribovala a analyzovala, přesto našla v tematice inovativní úhel pohledu. Spočívá především v ilustraci vývojově nového typu kazatelství, jímž se před polovinou 19. století posunulo k nadkonfesijnímu pojetí. V případě Kollárova jedinečného panslavistického odkazu to znamená v rámci jeho děl jistou tematickou dichotomií: zatímco *Slávy dcera* představuje vztah ke Germánům jednoznačně, v kázáních se Sasko ukazuje v mnoha směrech jako podnětné a následováníhodné.

V hodnocení posuzované monografie třeba také dále ocenit její ilustrace: ke každé studii byla zvolena jedna typická její téma vhodně předjímající. Zdařile jsou taktéž realizovány rámcové části: odborně fundovaný úvod (s. 7 – 13) s deskripcemi jednotlivých studií, který vznikl prací Eriky Brtáňové a Gabriely Soukupa a je reflektovaný překladem Kláry Petříkové v bloku závěrečných částí monografie (s. 247 – 252). V něm dále následují pasáže nazvané Pramene a literatura (s. 253 – 279) a badatelské medailonky (s. 280 – 283), přičemž publikaci ukončuje strana závěrečné ediční poznámky (s. 284) ukazující na zapojení jednotlivých přispěvších badatelů v grantech a projektech.

Ke koncepci řazení jednotlivých celků se snad nabízí dodat, že umístění pramenů a sekundární literatury k jednotlivým studiím souborně až v závěrečném bloku monografie je akceptovatelné z hlediska návaznosti studií, bylo by však vhodné i v tomto celku vedle názvů studií doplnit i jména autorů. Za drobnou připomínku stojí, že studie O. Vanekové mohla v řazení z hlediska časového studii A. Škovievové předcházet.

Uvedené drobné připomínky však nic nemění na skutečnosti, že kolektivní monografie přináší všestranné cenné a nové výsledky v oblasti homiletiky. Z jejich výsledků je méně patrné propojení bádání českého a slovenského (omezené především na výstupy M. Sládka). Současně se jeví, že právě ve slovenském prostředí je v porovnání s předchozí badatelskou etapou (do konce 20. století) narůst bádání intenzivnější, rozprostranější a rozmanitější.

**Prof. PhDr. Michaela Soleiman pour
Hashemi, CSc.
Ústav české literatury
Filozofická fakulta Masarykovy
univerzity
Arne Nováka 1
660 88 Brno
Česká republika
E-mail: Michaela.Soleiman-pour-
Hashemi@seznam.cz**